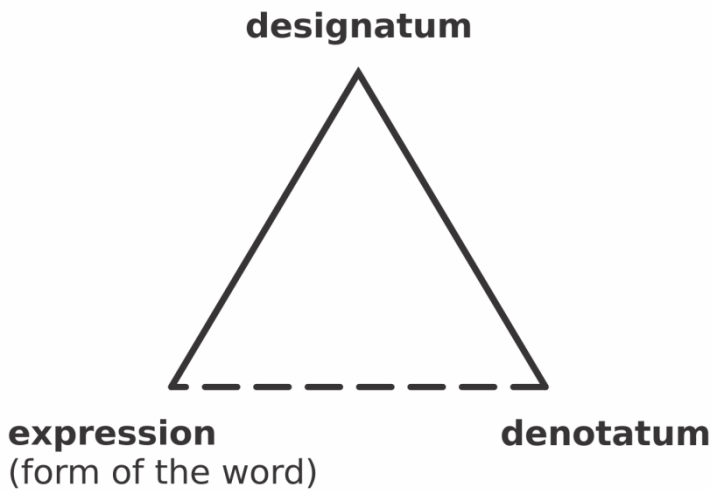

მნიშვნელობის პრობლემა

მნიშვნელობის პრობლემა ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და რთული პრობლემაა ენათმეცნიერებისა და არა მხოლოდ ენათმეცნიერებისა. მნიშვნელობასთან დაკავშირებული არც ერთი მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი საკითხი არ დასმულა და განხილულა ფილოსოფისთა, ლოგიკოსთა, ფსიქოლოგთა და სხვათა უშუალო მონაწილეობის გარეშე. მნიშვნელობაში ყველაზე ნათლად აისახება იმ მიმართებათა ნაირსახეობა და სირთულე, რაც არსებობს ადამიანს – გარემომცველ სამყაროსა და ენას შორის.

ოგდენისა და რიჩარდსის ეს ცნობილი სემიოტიკური სამკუთხედი კარგად წარმოაჩენს სიტყვის მნიშვნელობის არსს, ზემოხსენებულ მიმართებას ადამიანს, გარემომცველ სამყაროსა და ენას შორის. Denotatum, დენოტატი გარემომცველი სამყაროს ის ნაწილია: საგანი, მოვლენა და ა.შ., რომელსაც სიტყვა აღნიშნავს. უფრო ზუსტად, დენოტატი არის საგანთა კლასი, რომელსაც სიტყვა აღნიშნავს. Expression თავად სიტყვაა, ნიშანია, ანუ მისი ბგერითი კომპლექსია; designatum კი არის ენობრივი კოლექტივის წარმოდგენა მოცემულ საგანთა კლასზე, ანუ იგი არის კონცეპტი, ცნება საგანთა მოცემულ კლასზე, როგორც მას აღიქვამს მოცემული ენობრივი კოლექტივი.

მაშასადამე სიტყვა, ერთი მხრივ, ახდენს სახელდებას, სახელს არქმევს გარემომცველი სამყაროს საგანს, მოვლენასა და ა.შ., მეორე მხრივ კი თავის მნიშვნელობაში ასახავს მოცემული საგნის და ა.შ. აღქმის, შემეცნების შედეგს.

სახელდება ანუ ნომინაცია არის მიმართება ნიშანსა (expression) და დენოტატს (denotatum) შორის. ამ მიმართებით სიტყვის მნიშვნელობა არ იქმნება, ამიტომ არის წყვეტილი მათი შემაერთებელი ხაზი ზემოთ მოყვანილ სამკუთხედზე. სიტყვის მნიშვნელობას ქმნის კონცეპტი, ცნება მოცემულ დენოტატზე (designatum).

შესაბამისად, სიტყვა არის ორმხრივი ერთეული, რომელსაც აქვს როგორც გამოხატვის პლანი (გრაფიკული, ბგერითი ფორმა), ისე შინაარსის პლანი (მნიშვნელობა). სიტყვის ამ ორი პლანის მიმართება, რომელიც საზოგადოებრივად, ფსიქიკურად და ისტორიულად განპირობებულია, განსაზღვრავს კიდევ ენის არა მხოლოდ არსებობას, არამედ განვითარებასაც.

ენობრივი წარმოდგენები სამყარო რეალურ საგნებსა და მოვლენებზე რთულად იქმნება სამყაროს შემეცნების პროცესში. გარემომცველი სამყაროს აღქმა ადამიანის ცნობიერების მიერ, გარემომცველი სამყაროს შემეცნება ადამიანის გონების მიერ, უაღრესად რთული პროცესია. **სამყაროს აღქმა ადამიანის გონებაში არ არის მისი სარკისებური ასახვა.** ეს არის მრავალსაფეხურიანი, რთული პროცესი განზოგადებისა, ცნებათა, კანონთა ფორმირებისა და ა.შ., რომელიც ადამიანს ეხმარება აღიქვას და შეიმეცნოს გარემომცველი სამყარო. შემეცნებას ორი ეტაპი აქვს, პირველი – ეს არის გრძნობადი აღქმა სამყაროსი, რომელიც ადამიანის უშუალო გამოცდილებას ექვემდებარება, მეორე კი აბსტრაქტული, ლოგიკური შემეცნება, რომელიც ახდენს ადამიანის გრძნობათა ორგანოების მიერ აღქმული სამყაროს განზოგადებას. გრძნობადი და ლოგიკური აღქმის პროცესები ქმნიან მჭიდრო, განუყოფელ ერთიანობას.

სწორედ ასეთი პროცესების შედეგად შეიმეცნებს ენობრივი კოლექტივი სამყაროს და ასახავს მას სიტყვათა მნიშვნელობებში. ამიტომ ეკისრება ენას განსაკუთრებული როლი ადამიანებისა და საზოგადოდ ენობრივი კოლექტივის ცნობიერებაში. სწორედ ამიტომ განვიხილავთ ენას, როგორც ისტორიულად ჩამოყალიბებულ სისტემურ-სტრუქტურულ წარმონაქმს, განსაზღვრულს არა მხოლოდ შიდასტრუქტურული, არამედ სოციალური ფაქტორებით, აზრობრივი კატეგორიებით და ფუნქციებით.

ენა სამყაროს ერთგვარ ლინგვისტურ სურათს ქმნის. ენათმეცნიერები ხშირად აღნიშნავენ, რომ უცხო ენების შესწავლა წარმოადგენს გარე სამყაროს დამატებით შესწავლას. ყოველი ახალი უცხო ენა

ცვლის გარე სამყაროს შემეცნების ფოკუსს, ჩვენს ყურადღებას მიმართავს ცოდნის დამატებითი ასპექტებისაკენ.

1836 წელს დიდმა გერმანელმა ენათმეცნიერმა, ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლდტმა გამოაქვეყნა ნაშრომი “**The Heterogeneity of Language and its Influence on the Intellectual Development of Mankind**”, რომელშიც იგი წერს:

"... The character and structure of a language expresses the inner life and knowledge of its speakers, and that languages must differ from one another in the same way and to the same degree as those who use them. ... Sounds do not become words until a meaning has been put into them, and **this meaning embodies the thought of a community**".

მაშასადამე, ენობრივი მნიშვნელობის არსის ყველაზე ზოგადი და მოკლე განმარტება შემდეგნაირად ფორმულირდება: **მნიშვნელობა ეს არის ამა თუ იმ ნიშანთან დაკავშირებული კონცეპტი, ცნება.**

სიტყვა არის ძირითადი სანომინაციო და კოგნიტიური ერთეული, რომლის ლექსიკური მნიშვნელობა განისაზღვრება საგნის, მოვლენის ან მიმართების ასახვით ცნობიერებაში, რომელიც შედის სიტყვის სტრუქტურაში, როგორც მისი ე.წ. შიდა ფორმა. შიდა ფორმასთან მიმართებით სიტყვის გარეგანი ფორმა წარმოადგენს ერთგვარ მატერიალურ გარსს, რომელიც საჭიროა არა მხოლოდ მნიშვნელობის გამოსახატავად და მისი სხვა ადამიანების შესატყობინებლად, არამედ თვით ამ მნიშვნელობის აღმოცენების, ფორმირების, არსებობისა და განვითარებისათვის.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, დენოტატი, გარემომცველი სამყაროს ნაწილი: საგანი, მოვლენა, ნიშან-თვისება, მოქმედება და სხვა, არ ქმნის სიტყვის მნიშვნელობას. სიტყვის მნიშვნელობას ქმნის ენობრივი კოლექტივის ცნობიერებაში გარემომცველი სამყაროს საგანსა თუ მოვლენაზე შექმნილი წარმოდგენა (ცნება, კონცეპტი, designatum).

სიტყვის მნიშვნელობის ამ თავისებურებიდან გამომდინარე, ყოველი ენა სამყაროს თავისებურად ანაწევრებს. მაგ. ინგლისური ენა ანსხვავებს მაგიდის აღმნიშვნელ ორ სიტყვას - **table, desk**. ქართული და ჩეხური ენებისათვის მაგიდის დანიშნულებას არა აქვს მნიშვნელობა, ამიტომ ქართული **მაგიდა** და ჩეხური **stul** ორ ინგლისურ სიტყვას მოიცავენ - **table** და **desk**.

ინგლისური **morning** მოიცავს დროს განთიადიდან 12 საათამდე; ჩეხური **rano**, გერმანული **Morgen** არის დროის მონაკვეთი დილის 9

ან 10 საათამდე; შვედური **morgon** კი დროის მონაკვეთი დილის 6 საათამდე.

ინდურ ენაში სიყვარულის აღმნიშვნელი 6 სიტყვაა. ინდური ენა ანსხავეებს მშობლების სიყვარულს შვილებისადმი, სიყვარულს ადამიანებისადმი და საგნებისადმი, სიყვარულს ბავშვებისადმი, ქალისა და მამაკაცის სიყვარულს და ყველა შემთხვევისათვის სხვადასხვა სიტყვა აქვს. ქართული და ინგლისური ენები არ ანსხავეებენ სხვადასხვა სახის სიყვარულს, ამიტომ ამ ენებში მის აღსანიშნავად მხოლოდ ერთი სიტყვა არსებობს: – **სიყვარული, love.**

ვინაიდან სიტყვის მნიშვნელობა იქმნება არა რეალური საგნებით, არამედ ჩვენი წარმოდგენებით ამ საგნებზე, ენებს შორის იქმნება **სემანტიკური ასიმეტრია** და ძნელია მოიძებნოს ორი ენის თითქოსდა მსგავსი სიტყვები, ე.წ. ენათშორისი სინონიმები, რომლებიც სრულად ფარავენ ერთმანეთს,

მაგ. ქართულ სიტყვას – **ისარი**, ინგლისურში შეესატყვისება **arrow**, მაგრამ **ისარი (საათისა)** ინგლისურად არის - **hand (of a clock)**;

კარის ინგლისური შესატყვისია – **door**, მაგრამ **კარი (ფეხბურთისა) - goal**; **კარი (წიგნისა) – chapter.**

სწორის ინგლისური შესატყვისია - **straight (მაგ. ქუჩა)**, თუმცა, **სწორი პასუხი** ინგლისურად არის - **correct (answer)**; ხოლო **სწორი სახის ნაკვთები - regular (features).**

To strip ქართულად ითარგმნება შემდეგნაირად – **ტანსაცმლის გახდა;**

მაგრამ: **to strip the room** ოთახის ავეჯისგან დაცლა;

to strip a bed ლოგინიდან თეთრეულის აღება (**გასარეცხად**);

to strip the paint საღებავის აფხეკა;

to strip of the rank წოდების ჩამორთმევა და სხვა.

სემანტიკური ასიმეტრია ენებს შორის წარმოქმნის ეკვივალენტობის პრობლემას ორ ენას შორის.